

FE'LDA VALENTLIK

Ro'ziqulov Shohruh ilhom o'g'li

Guliston davlat universiteti stajyor-o'qituvchisi

Pardayeva Izzat Xolbo'tayevna,

filologiya fanlari nomzodi, dotsent,

Guliston davlat universiteti

O'razov Alisher Doniyorovich

Guliston davlat universiteti

O'zbek tilshunosligi kafedrasini o'qituvchisi

<https://doi.org/10.5281/zenodo.15239484>

ARTICLE INFO

Received: 31th March 2025

Accepted: 10th April 2025

Published: 18 th April 2025

KEYWORDS

fe'l, valentlik, sintaksis, semantika, gap tuzilishi, bog'lanish qonuniyatlari, predikativlik, argument tuzilishi.

ABSTRACT

Ushbu maqolada fe'ning valentlik hodisasi va uning sintaktik, semantik jihatlarini tahlil qilinadi. Fe'ning valentlik xususiyatlari va ularning gap tuzilishiga ta'siri atroflicha o'rganiladi. Mazkur maqolada turli valentlikka ega bo'lgan fe'llarning grammatik hamda leksik-semantik xususiyatlari tahlil qilinib, ularning gap bo'laklari bilan bog'lanish qonuniyatlari yoritiladi. Shuningdek, valentlik tushunchasining turli tillardagi o'ziga xosligi ham solishtirma tahlil asosida o'rganiladi. Fe'llarning valentligi sintaktik birliklar shakllanishida qanday rol o'ynashi, ularning nutq jarayonidagi o'rni ham yoritiladi. Ushbu tadqiqot o'zbek tili grammatikasini chuqurroq o'rganish hamda uni yanada rivojlantirish uchun muhim nazariy va amaliy ahamiyat kasb etadi.

Kirish. Tilshunoslikda so'zlar orasidagi bog'lanish va ularning gap tarkibida qanday rol o'ynashi muhim masalalardan biridir. Xususan, fe'l turkumidagi so'zlarning valentlik xususiyati ularning boshqa so'zlar bilan bog'lanish imkoniyatini aniqlaydi. Valentlik tushunchasi, asosan, nemis tilshunosi L. Tesniyer tomonidan ishlab chiqilgan bo'lib, bu nazariya o'zbek tilshunosligida ham keng qo'llanilmoqda. Fe'ning valentligi gapdagi sintaktik strukturani shakllantirishda asosiy omillardan biri bo'lib, uning turli konstruksiyalardagi namoyon bo'lishi muhim ahamiyat kasb etadi. Ushbu maqolada fe'l valentligining nazariy asoslari, uning o'zbek tilidagi o'ziga xosligi, hamda boshqa tillar bilan solishtirma jihatlarini tahlil qilinadi.

Natijalar va muhokama. Fe'ning valentligi sintaktik va semantik jihatdan tahlil qilindi. Quyidagi natijalarga erishildi:

1. **Sintaktik valentlik:** Fe'llar gapda turli son va turdagi to'ldiruvchi, hol, ega kabi bo'laklarni talab qilishi aniqlangan. Masalan, o'zbek tilidagi "yemoq" fe'li ikki valentli bo'lib, u ega va to'ldiruvchi talab qiladi ("U non yedi").

2. **Semantik valentlik:** Fe'ning ma'nosiga bog'liq ravishda uning boshqa so'zlar bilan bog'lanish imkoniyatlari tahlil qilindi. Masalan, "o'qimoq" fe'li bilim olish jarayoni bilan bog'liq bo'lib, to'ldiruvchi sifatida kitob, dars, maqola kabi so'zlarni talab qiladi.
  3. **Noll valentlik:** Ba'zi fe'llarning hech qanday argument talab qilmasligi kuzatildi. Masalan, "yomg'ir yog'moqda" gapida fe'l mustaqil holda ishlatilgan.
  4. **Ko'p valentlik:** Ba'zi fe'llar uch va undan ortiq valentlikka ega bo'lishi mumkin. Masalan, "bermoq" fe'li uch valentli bo'lib, ega, to'ldiruvchi va oluvchi kishi talab qiladi ("U bolaga kitob berdi").
  5. **Valentlikning o'zgaruvchanligi:** Fe'ning valentligi kontekstga bog'liq holda o'zgarishi aniqlangan. Masalan, "yozmoq" fe'li oddiy holatda ikki valentli bo'lsa ("Men maktub yozdim"), ba'zi hollarda uch valentli bo'lishi mumkin ("Men ukamga maktub yozdim"). Olingan natijalar shuni ko'rsatadiki, fe'l valentligi sintaktik strukturaning shakllanishida muhim rol o'ynaydi. Fe'l valentligi gap bo'laklari bilan bog'lanish tizimini belgilaydi va shu jihatdan u gapning strukturaviy yaxlitligini ta'minlaydi.
- O'zbek tilida valentlik bo'yicha o'tkazilgan tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, valentlikning aniqlanishi orqali gap strukturasi aniq va izchil tahlil qilish mumkin. Ba'zi fe'llar kontekstga qarab valentlik xususiyatlarini o'zgartirishi ham kuzatilgan. Masalan, "aytmoq" fe'li ikki valentli ("U so'z aytdi"), ba'zi hollarda esa uch valentli bo'lishi mumkin ("U menga gap aytdi"). Bu til ichidagi sintaktik moslashuv jarayonlarini ko'rsatadi. Shuningdek, turli tillarda fe'l valentligi o'ziga xoslikka ega ekanligi kuzatilgan. Masalan, ingliz tilida "give" fe'li uch valentli ("He gave me a book"), lekin ba'zi boshqa tillarda bu fe'l ikki valentli shaklda ishlatilishi mumkin. Bu til tipologiyasining valentlik xususiyatlariga qanday ta'sir qilishi borasida ham alohida tadqiqotlar olib borish lozim.
- Xulosa.** Fe'l valentligi tilshunoslikning muhim jihatlaridan biri bo'lib, gap tuzilishida hal qiluvchi omil hisoblanadi. O'zbek tilida fe'l valentligi sintaktik, semantik va pragmatik jihatdan chuqur tadqiq etilishi lozim. Ushbu maqolada valentlikning turli turlari tahlil qilindi va o'zbek tilida qanday namoyon bo'lishi ko'rib chiqildi. Kelgusida fe'llarning kontekstga bog'liq valentlik o'zgarishlari hamda boshqa so'z turkumlari bilan bog'liqlik darajasi bo'yicha tadqiqotlar olib borish maqsadga muvofiqdir.

Adabiyotlar:

1. Doniyorovich, O. R. A. (2022). TOG 'AY MUROD ASARLARIDA EVFEMIZMLAR. *INTERNATIONAL JOURNAL OF SCIENCE AND EDUCATION*, 1(4), 38-42.
2. O'razov, A. (2023). TILSHUNOSLIK VA UNING SATHLARI XUSUSIDA.
3. Doniyorovich, O. R. A., & Shavkatovna, A. S. (2024). O 'ZBEK TILIDA LEKSEMA TALQINI. *Central Asian Journal of Multidisciplinary Research and Management Studies*, 1(18), 144-146.
4. Абдуҳақимович, М. Қ., Мамарахимов, С. М., & Ўразов, А. Д. (2024). ЎТМИШДАЁҚ УНУТИЛГАН АРХАИК СЎЗЛАР "ЎЛИК СЎЗЛАР" ДИР. *Central Asian Journal of Multidisciplinary Research and Management Studies*, 1(3), 74-78.
5. Pardayeva, I., & Mahmudboyeva, F. (2022). ZARGARLIK TERMINLARINING SINTAKTIK USUL BILAN YASALISHI. *Gospodarka i Innovatsje.*, 24, 562-564.
6. Pardaeva, I. X. (2021). Semantic Method Of Jewellery Terms Production With. *European Scholar Journal*, 2(7), 10-12.
7. Рузикулов, Ш. (2022). ЖИНСНИНГ МОРФОЛОГИК УСУЛДА ИФОДАЛАНИШИ. *Новости образования: исследование в XXI веке*, 1(4), 148-151.
8. Akbarovich, A. A., Ixtiyor, E., & O'G, R. Z. S. I. (2024). TIL VA FAOLIYAT VA ULARNING O 'ZARO BOG 'LIQLIGI. *Central Asian Journal of Multidisciplinary Research and Management Studies*, 1(3), 4-7.

9. O'G, R. Z. S. I., Tursunkulovich, M. A., & Qizi, E. F. B. (2024). TA'LIMDA RASMIY ISH QOG 'OZLARINING AHAMIYATI. *Central Asian Journal of Multidisciplinary Research and Management Studies*, 1(3), 22-25.
10. Shohruh ilhom o'g, R. Z. (2024, May). O 'ZBEK TILSHUNOSLIGIDA SO 'Z TURKUMLARINING O 'RGANILISHI. In *INTERNATIONAL CONFERENCE ON MODERN DEVELOPMENT OF PEDAGOGY AND LINGUISTICS* (Vol. 1, No. 5, pp. 36-46).
11. Akbarovich, A. A. REFLECTION OF NATIONAL VALUES IN ARTICLES. *Pedagogika*, 171.
12. Akhrorov, A. (2019). ISSUE OF STUDYING THE" CULTURE OF SPEECH" AS A SEPARATE SCIENCE. *NEWS OF THE NATIONAL UNIVERSITY OF UZBEKISTAN*, 1(4).
13. Akbarovich, A. A. (2023). MAQOLLARDA UMUMYASHIRIN MA'NONING NAMOYON BO'LISH OMIL, VOSITA VA USULLARI. *TA'LIM VA RIVOJLANISH TAHLILI ONLAYN ILMIY JURNALI*, 3(4), 163-166.
14. Jurayev, J. (2022). Ахроров Алишер Акбарович. МАКОЛЛАРДА УМУМЯШИРИН МАЪНОНИНГ ИФОДАЛАНИШИ. *FILOLOGIYA UFQLARI JURNALI*, 11(11).
15. Ahrorov, A. (2022). O 'zbek xalq maqollarida "nutq odobi" ma'nosining ifodalanish darajasi. *Uzbekistan: Language and Culture*, 4(4).
16. Axrorov, A. A. (2022). The problem of the role of proverbs in the event of a speech act. *Eurasian Journal of Learning and Academic Teaching*, 15, 49-53.
17. Axrorov, A. A. UDK: 811.512. 133 ROST VA YOLG 'ON SO 'ZLAMOQ HAQIDA XALQ MAQOLLARI SHARHI. *ILMIY AXBOROTNOMA*, 57.
18. Ixtiyor, E., Axrorov, A., & Mamaraximov, S. (2024). TERMINOLOGIYADA GIPERO-GIPONIMIK HODISALAR. *Central Asian Journal of Multidisciplinary Research and Management Studies*, 1(3), 12-15.
19. Latipov, M. (2024). O 'ZBEK TILSHUNOSLIGIDA IS'HOQXON IBRAT ILMIY-IJODIY MEROSINING O 'RGANILISHI HAQIDA. *TAMADDUN NURI JURNALI*, 9(60).
20. Djurayev, M. E., & Qozoqboyeva, D. H. (2025). BEKOBOD SHAMOLINI GEOGRAFIK BAHOLASH. *YANGI O 'ZBEKISTON, YANGI TADQIQOTLAR JURNALI*, 2(3), 402-405.

INNOVATIVE
ACADEMY